

Democratie college 8

Petra Bolhuis

www.maieutiek.nl

2025

1

Gedeelde waarden

- Tocqueville wordt enerzijds gezien als iemand die het eigenbelang centraal stelt. Alle mensen in een democratie zijn in staat hun eigen welvaart na te streven. De vooruitzichten op meer welvaart en meer eigen belang maken mensen enthousiast voor de democratie en de vrijheid. De eigen belangen gaan zover dat mensen snappen dat ze zich moeten houden aan de uitslagen van de verkiezingen, want immers de volgende keer kan jouw partij weer aan de macht komen.
- Maar Tocqueville wijst ook diverse keren op het feit dat dit niet het enige kan zijn dat de democratie in de VS zo succesvol maakt.

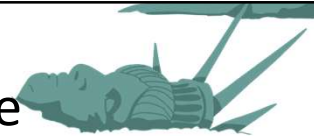
2

De invloed van zeden loopt via de vrouw en het gezin

'In de Verenigde Staten is de soeverein trouwens religieus en moet hypocrisie dus een gewone zaak zijn; maar niettemin is Amerika nog altijd het land waar het christelijk geloof de meeste werkelijke macht over de ziel heeft behouden, en niets bewijst beter hoe nuttig het geloof voor de mens is en hoezeer het bij hem past, want het land waar het tegenwoordig de grootste heerschappij uitoefent, is tegelijkertijd het meest verlichte en het meest vrije land. (...) Ik twijfel er geen ogenblik aan dat de grote gestrengheid van de zeden die men in de Verenigde Staten opmerkt, haar belangrijkste bron in het geloof vindt. De religie is er dikwijls niet bij machte de man in bedwang te houden te midden van de ontelbare verleidingen die het fortuin hem voorspiegelt. Zij kan zijn hartstocht om zich te verrijken, die door alles geprikkeld wordt, niet matigen, maar zij heerst soeverein over de ziel van de vrouw en de vrouw bepaalt de zeden.' (315)

Tempering vanuit religie op tirannie

- "Tot op heden is er in de Verenigde Staten niemand geweest die de volgende maxime naar voren heeft durven te brengen: dat alles geoorloofd is in het belang van de samenleving. Een godslasterlijk maxime dat in een eeuw van vrijheid lijkt te zijn uitgevonden om alle toekomstige tirannen te rechtvaardigen.(..) En zo staat de wet het Amerikaanse volk toe alles te doen, terwijl de religie het tegelijkertijd verbiedt alles te denken en het verbiedt alles te durven. (316/317)

Zelfde zeden in een begrensde natie

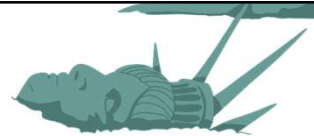

Thierry Baudet legt in 'De aanval op de natiestaat' (proefschrift 2012) uit dat het delen van dezelfde cultuur en geschiedenis een grote invloed heeft op de kwaliteit van bestuur in een land en het welbevinden van de burgers. Dat is een zo groot goed dat het niet mag verwateren door:

- a) immigratie en vluchtelingen.
- b) Internationale organisaties zoals Europa.

Deze opvatting lijkt aan te sluiten bij Tocqueville, maar is daar niet mee in overeenstemming. In tegendeel, dit komt meer overeen met wat Tocqueville noemt de Europese misvatting dat degenen die de meerderheid vertegenwoordigen (of dat zeggen te doen) het recht naar zich toe trekken om de democratie vorm te geven. Dit kan uitmonden in een tirannie van de meerderheid zoals we volgende week zullen bespreken.

De democratie kan niet de zeden van de meerderheid opleggen

'Maar wij hebben in Europa vreemde ontdekkingen gedaan. Volgens enkelen van ons is de republiek niet de heerschappij van de meerderheid, zoals men tot op heden heeft geloofd, maar de heerschappij van hen die voor de meerderheid instaan. Niet het volk heeft de leiding in dit soort staatsvormen, maar zij die het best weten wat goed voor het volk is: een gelukkig onderscheid dat de mogelijkheid biedt om namens naties te handelen zonder hen te raadplegen, en hun erkenning te eisen terwijl men ze onder de voet loopt. Een republikeins staatsbestel is overigens het enige waaraan het recht moet worden verleend om alles te doen, en dat kan minachten wat de mensen tot op heden hebben geëerbiedigd, vanaf de hoogste wetten van de moraal tot de laagste regels van het gezond verstand.

Tot voor kort heeft men gedacht dat het despotisme, ongeacht zijn vorm, iets verschrikkelijks was. Maar in onze dagen heeft men ontdekt dat er in de wereld legitieme tirannieën bestonden en heilig onrecht, zolang men dat maar uit naam van het volk begaat.' (421)

Dezelfde zeden en democratie?

- Voor Tocqueville gaat de democratie over de scheiding der machten en de vrije associatie van burgers. Dé religie is het christendom ook al zijn er verschillende sekten en dat tempert overal het bereik van het nastreven van materiele welvaart als individu.
- De afgelegen ligging en 'geen burens' hebben is een gelukkig toeval waar Amerika van profiteert. Europese landen daarentegen, die wel burens hebben, kunnen niet afdwingen dat zij zelfstandig blijven ten opzichte van die burens.
- Het grootste voordeel voor de democratie in de VS is dat mensen de VS al binnenkomen met het idee dat vrijheid een groot goed is. Daarnaast groeit de democratie in een bottum up situatie die de al aanwezige behoefte aan vrijheid schraagt.
- Het probleem van Europa is dat de democratie gebracht wordt via mensen die de meerderheid zeggen te vertegenwoordigen.
- De stem van Rousseau en de zijnen maakt het mogelijk dat sommige burgers het verkeerde denken. Wie niet met de meerderheid meedenkt denkt verkeerd en verliest zijn vrijheid.

Kinneging en de vrijheid van de elite

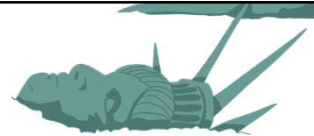
- Velen die dit standpunt uitdragen, sluiten in ieder geval ten dele aan bij Tocquevilles analyse: de ontaarding van de democratie in een tirannie van de meerderheid die de minderheid - lees: de aristocratische minderheid - onderdrukt; het verval van de democratie tot een samenleving waarin het materiële eigenbelang het enige is wat nog telt en niemand zich nog bekommert om de gemeenschap of geestelijke waarden; de opkomst van een democratisch gelegitimeerd despotisme van een alles regelende staat. Tocquevilles antwoorden worden ook veelal gedeeld: dat er in de samenleving en de staat een vooraanstaande plaats moet worden ingeruimd voor de elite, de *natural aristocracy*, de *Geistesadel*; dat de elite een bijzondere vorming behoeft; dat de religie een goede, want materialisme en egocentrisme temperende kracht is; dat decentralisatie nodig is. Al deze tocquevilliaanse thema's komen terug. En ook, althans bij hen die het meest optimistisch waren, het idee van de noodzaak van volksverheffing door onderwijs, vanuit de gedachte dat democratie alleen mogelijk is als aristocratie van iedereen. Het enige wat niet terugkomt in deze discussie, is Tocquevilles vertrouwen dat de praktische ervaring, het participeren van het volk aan het bestuur, de democratie levenskracht zal geven. Dit is dan ook zijn meest linkse idee. Het is, ook nu nog, te links voor heel veel mensen, met name in Europa.

Vervolg citaat

(...)De opstand tegen 'de regenten' in de late jaren zestig was zo succesvol omdat de regenten geen weerwoord meer hadden. Eliteheerschappij was onverdedigbaar geworden. Het is interessant om te zien dat vijftig jaar later, nu de samenleving nog veel verder is gedemocratiseerd, er overal populistische - of kan men beter zeggen: ochlocratische? - partijen zijn ontstaan die zich uit naam van het volk met enquêtes in de hand tegen de 'elite' keren als zijnde ondemocratisch. Deze weet zich tegen die kritiek niet goed te verweren, want wie wil nu een ondemocratische elite zijn? Toch is het enige antwoord op het oprukkende populisme dat de volkswil niet heilig is en dat democratie alleen goed functioneert als ze in goede banen wordt geleid door een Geistesadel. (Kinneging bladzijde 1131)

Applebaum

- Applebaum maakt zich, evenals Baudet en Kinneging, al langere tijd zorgen over de staat van de democratie. Waar laatstgenoemden zich zorgen maken over de weldenkende minderheid van de 'Geistesadel', die door de tirannie van de meerderheid onderdrukt raakt is haar zorg gericht op het ondermijnen van de democratische waarden zelf.

Twee elementen spelen daarbij een rol (Schemering Hst 4)

1. Overerfbare internationale macht en rijkdom van autocraten en wereldwijde onderlinge afhankelijkheid van deze autocraten
2. Overdracht van (des) informatie van autocraten die leidt tot hyperbevooroordeeldheid en angst en antidemocratische ideeën (S. 126)

Applebaum

- Wat plaatsvindt is het zaaien van angst en onrust. Die leidt tot wantrouwen ten aanzien van alle instituties die de democratie dragen. (nep-parlement)
- De instituties die binnen het bereik van een autocratie vallen zijn echter ook onbetrouwbaar geworden wat in zichzelf leidt tot complot denken en meer wantrouwen. Desinformatie zoals Trump die nu (februari 2025) verspreidt, zoals dat Zelensky de oorlog zou zijn begonnen.

Autocratie

- Applebaum laat zien dat, om de democratie te redden, de mensen met democratische waarden daar samen een vuist voor moeten maken. Ze beschrijft -al voordat het gebeurde- dat wanneer Trump terugkeert in het Witte Huis hij zijn vergelding vorm zal willen geven en daartoe de macht van staat gaat combineren met moderne media zoals trollen.
- De autocratieën winnen terrein omdat de elite daarvan profiteert. En als een vals spelletje monopoly gebruiken ze dat gewonnen geld om meer macht uit te oefenen. De welwillende verdedigers van de democratie staan machteloos omdat er een te grote afhankelijkheid van de autocraten tot stand is gekomen. De kiezers willen geen grote offers brengen voor het behoud van de democratie omdat zij niet zien wat er op het spel staat.

De democratie redden?

De redding bestaat volgens Kinneging en Baudet uit eerherstel en macht voor de 'geestesadel' en het buitensluiten van mensen die geen gedeelde moraal hebben (immigranten, Islamieten en LGBTQ+). Desnoods moeten daartoe de democratie en haar instituties worden geofferd.

Applebaum schrijft:

'Er bestaat geen liberale wereldorde meer, en het streven om er één te creëren lijkt niet langer reëel. Maar er bestaan liberale samenlevingen, open en vrije landen die mensen een beter kans bieden op een goed leven dan gesloten dictaturen. (...)Ze kunnen van buitenaf worden vernietigd en ook van binnenuit, door verdeeldheid en demagogen. Of ze kunnen gered worden. Maar alleen als degenen onder ons die er in leven bereid zijn om zich in te spannen om ze te redden. (Autocratie Blz. 185)
Voor haar gaat het om het delen van geen andere dan de democratische waarden.